

ÉLETRAJZI KALAUZ*

KALAPIS ZOLTÁN

DARVAS GÁBOR (Törökbecse, 1889. november 14–Haifa, Izrael, 1972. ?)
– Ahhoz a szerencsétlen nemzedékhez tartozott, akiknek életpályáját oly kíméletlenül derékba törte az első világháború. Hadifogolyként hol a kálváriát járták, hol a pokol minden kínját.

Műszaki érdeklődésű, fűrő-faragó, barkácsoló ember volt kora ifjúságától kezdve, s így útja a becskereki gimnáziumból egyenesen a pesti József Műegyetemre vezetett, ahol 1912 végén gépészmérnöki oklevelet szerzett. Izraelből küldött leveleire, címe elé, ezt írta: „Gabriel Darvas ingenieur.” Már egyetemi hallgató korában az irodalom felé is tájékozódott, néhány versét Kiss József közölte a Nyugat előtti kornak vezető társadalmi és irodalmi közlönyében, *A Hétben*.

Karpaszományosként tényleges idejét szolgálta, amikor kitört a háború, s így az elsők között került a szerb frontra, s az elsők között is esett fogságba egy tífuszkórház betegeként, amikor Potierek osztrák táborszernagy gyászos veresége után visszavonulásra kényszerült, miközben a kórházat Szerbiában „felejtette”.

Alig épült fel betegségéből, máris jött az osztrák őszi offenzíva, a szerb visszavonulás, s vele együtt az újabb megpróbáltatások sora; a kimerítő gyakorlat, a gyötrő éhség. A nagy becsben álló angol katonai gyapjúpokróca egy savanyú kukoricakenyérért kelt el, de boldog volt akkor is, ha sótlan galuskát, nyers halat, keserű rügyet rágcshálhatott. Bajtársai kínjukban olykor az elejtett

* Az Életrajzi kalauz kéziratának rendezése során, a mintegy kilencszáz biográfia alapján, névjegyzéket készítettem, s megkértem barátaimat, hogy tüntessék fel, emlékeztük és tetszésük szerint, a még hiányzó „jeles embereket”. Nos, ezt az alkalmi gyűjteményt zömmel a Bori Imre által javasolt, s azóta elkészült, meg nem jelent darabokból válogattam.

vadak vérét nyalogatták a földről, állati ganét túrtak fel egy szem kukoricáért. A szerb katonák sem voltak sokkal jobb helyzetben, elcsigázva, lerongyolódva és mezítláb meneteltek Kosovo, Macedónia és Albánia hegyein át a tengerparti Durrazóig és Valonáig, onnan pedig francia hajókkal Korfu szigetére. A hadifoglyokat olasz pontonokkal szállították egy lakatlan szigetre, a Szardínia melletti Isola d'Asinarára, ahol aztán a kolera szedte áldozatait: a Valonában behajózott háromezeröttszáz fogoly közül ezer sem élte túl a járványt.

Nos, a poklot megjárt Darvas Gábor ennek a kornak állít emléket önéletrajzi ihletettségű regényében (*Mindent meggondoltam és mindent megfontoltam*, 1930), azaz a szörnyű időknek, amikor „az emberekből kihalt az isteni szikra, s csak az állat élt bennük”.

A „szenvedések könyve” nagy visszhangot és elismerést váltott ki, feltűnést is keltett, attól függetlenül, hogy a *Reggeli Újság* folytatásokban már leköszölt. Szenteleky Kornél nagyra értékelte a „szerény becsei mechanikus” munkáját. „Cso-dálatos gördülékenységgel, egyszerű, ízes magyarsággal beszéli el útját a pokol sok bugyorán keresztül – írta –, de élményei egyúttal nagy emberi értékeket hoznak fel lelkéből...” (*Erdélyi Helikon*, 1931, 5. szám). Méltatta a könyvet Csuka Zoltán, Kristály István, de írt róla az újvidéki *Letopis*, a pesti *Századunk* is.

Meteoroként jelentkezett, de olyan gyorsan el is tűnt. 1931-ben és 1932-ben még publikálta novelláit *A Mi Irodalmunk*ban, annak 1931. évi almanachjában, 1933-ban szerepelt az *Ákácok alatt* című, első vajdasági magyar novellaantológiában, s tagja lett a Szenteleky Társaságnak. Schossberger Pál újvidéki történész, a család barátja úgy tudja, hogy megírta első könyvének folytatását is, amely *PG* (*Prisonnier de Guerre*) címmel meg is jelent (a francia táborokban PG jelet viseltek a foglyok). Ennek a közlésnek azonban nincs nyoma sem az irodalomtörténetekben, sem a bibliográfiákban, de még Darvas Gábor sem tett róla említést 1964-ben, amikor Tomán László kérésére életrajzi adatokat adott egy készülő lexikon-címszóhoz.

1935-ben csapat-papot hagyva kivándorolt a mai Izrael területére, amely az idő tájt népszövetségi mandátummal brit igazgatás alatt állt. A Földközi-tenger partján fekvő Haifában, a Karmel-hegy lábánál telepedett le, s az idézett levelének tanúsága szerint „egy fémfeldolgozó szerszámgyár szervezője és tulajdonosa volt 1958-ig”, amikor is nyugdíjba vonult.

Csak tűnődhetünk azon, hogy miért szakadt meg minden kapcsolata szülőföldjével, meg a jugoszláviai magyar irodalommal, aminek „eredménye” a teljes feledés lett (Óbecsén még a holokauszt egyetlen túlélője sem tud róla). Emlékét Bori Imre idézte egy újságcikkben (*Magyar Szó*, 1967. VII. 16.), majd az 1968-ban megjelent irodalomtörténetében is méltatta munkásságát. „Jellegzetesen egykötönyű írója volt a jugoszláviai magyar irodalomnak – írja – ... a magyar háborús könyvek között valóban tisztességes hely illethetné meg.”

DRASKÓCZY EDE (Makó, 1891. november 21–Budapest, 1945. január 13.) – Régi, ágostai hitvallású familia leszármazottja, apja, nagyapja evangélikus lelkész volt Makón. Ő azonban hátat fordított a családi hagyománynak, s a helybeli gimnázium befejezése után a kecskeméti jog- és államtudományi karral bíró református főiskolára (jogakadémiára) iratkozott. Befejezése után egyévi bécsi tanulmányi utat tett, majd 1913-ban a kolozsvári egyetemen doktorált.

Patvaristaként, azaz joggyakornokként került 1916-ban az óbecsei járásbírórságra, majd az újvidéki törvényszékre azzal a szándékkal, hogy az előkészítő szolgálat után, állami hivatalnokként, bírói vagy ügyészi pályára lép. Nem így történt: 1920-ban megnősült, ami azt is jelentette, hogy az új országhatárok meghúzása után is Becsén maradt, s apósának irodájában lett ügyvédbojtár, majd fokozatosan Becse és környéke egyik vezető fiskálisa lett. A jól jövedelmező praxis tisztas megélhetést nyújtott, 40–50 láncnyi tanyás birtokot vásárolhatott („mivelhogy a becseiek láncokban mérik a becsületet”), lapot indított *Tiszavidék* címmel, s az Óbecsei Népbank Rt. vezetője lett. A Zöldfás utcai nagy családi házat a polgári kényelem lehelete lengte körül . . .

A húszas évek derekától dr. Draskóczy Ede közéleti szerepet vállalt, s művelt irodalomkedvelőként az itteni, szárnyait bontogató irodalom felé is tájékozódott. Ezt nem hangosan tette, hanem diszkrétan, háttéri emberként. S nem is annyira alkotóként, hanem inkább szellemi és anyagi pártolóként. Herceg János így emlékezett rá: „. . . a magas, mindig ünnepélyes külsejű, monoklit viselő és kicsit raccsoló ügyvéd, amolyan szürke eminenciája volt a magyar közéletnek, aki az irodalomnál és a politikánál is kicsit fölötte állt . . .” (Előjáték, 1975). Hangya András róla készített portréjáról is egy csokornyakendős úriember néz ránk.

Mint a becsei Magyar Népkör elnöke sokat tett a művelődési élet fellendítéséért. Az egyesület 60. évfordulóját elsősorú eseménnyé avatta, többek között, a vécsi Helikon mintájára, megszervezte a vajdasági írók találkozóját, a becsei Helikont. A Népkör alapította meg az Ezüstkoszorú irodalmi díjat is, amelyet Szirmai Károly, Cziráky Imre és Herceg János érdemelt ki.

Szoros és meghitt kapcsolat fűzte Szenteleky Kornélhoz. „Barátságban legközelebb áll hozzá” – írta Majtényi Mihály. Munkatársa lett a Szenteleky alapította *Vajdasági Írásnak*, anyagilag támogatta megjelenését. Később a *Kalangyán* is „megbízott fenntartója” volt. Szenteleky a mecénás szerepnél többet is szánt Draskóczynak: a szellemi élet vezéri magaslatán látta őt, úgy találta, hogy „higgadt, helyes és magyar léletszemlélete, összefogó, teremtő ereje” erre predesztinálja. Szenteleky korai halála után, Szirmai Károllyal együtt, a *Kalangya* élére került, együtt hadakoztak a dilettantizmus ellen, majd vezetői posztot töltött be a Szenteleky Kornél Írók Társaságában is.

Amíg élt, Szenteleky állandóan írásra buzdította, kéziratot rendelt nála, sürgette leadásukat. Amikor nagy ritkán megszólalt, „szentelekyesen” fogalmazott. Ez a vidék – mondta Szenteleky halálának negyedik évfordulóján – „... sohasem lehetett a kultúra zavartalan és igazi területe, s akkor is, midőn békés és rendezett napok virradtak reá, csak termő föld lett, anélkül, hogy egyszersmind teremtő föld is lett volna”. A zombori magyar kultúrparlament ülésén nyomtatékkal állapította meg, hogy „kisebbségi életünk erkölcsi parancsa tehát, hogy különbek, jobbak és tökéletesebbek legyünk, mert a kisebbség hátrányát csak tökéletesebb szellemi felkészültséggel lehet ellensúlyozni”.

1944 őszén elhagyta az országot, és 1945 elején, Budapest ostromakor veszítette életét: azt a házat, amelyben menekülteként meghúzódott, telitalálat érte, a romok alól holtteste sem került elő . . .

FÜLÖP ILONA (Szabadka, 1891. május 21–Hollywood, 1953. december ?) – A békebeli békeidők nyugtalan gyermeke volt. Az érettségi után a bécsi Rotschild-bankház által alapított Magyar Általános Hitelbank szabadkai fiókintézetében kapott hivatalnoki állást. Kihúzta a főnyereményt, mondhatnánk, de ő nem így gondolta: a hitelügyletek, a pénzforgalom világa nem kötötte le érdeklődését. A szabad pályák, elsősorban az irodalom és az újságírás felé tájékozódott. Első tárcája 1911-ben a *Bácsmegyei Napló*ban jelent meg. Itt figyelt fel rá a másik napilap, a *Bácskai Hírlap* főszerkesztője, Braun Henrik, aki a kortársak véleménye szerint „az első modernül fürge, modernül invenzív” szabadkai újságíró volt. A jó nevű szerkesztő lapjában jelentette meg első írását Kosztolányi és Csáth Géza. Amikor kivetette hálóját Fülöp Ilonára, már nála dolgozott Somlyó Zoltán, a „versek bús csavargója” (1911), majd „tíz forint előleggel” Gyóni Gézát csalogatta magához (1913), úgyhogy a húszéves, bubifrizurás, fitos orrú, szecesszióskodó leánynak volt kitől tanulnia. Az első női újságírónak mondják, bár erről Kolozsi Tibor nem tesz említést sajtótörténetében, s nem is helytálló, mert Lányi Sarolta – Csery Éva néven – már két-három évvel korábban publikálni kezdett a szabadkai lapokban.

Fülöp Ilona főleg tárcákat, novellákat írt. Zsengéinek gyűjteménye csakhamar könyv alakban is megjelent (*Kacag a sátán*. Oláh Sándor címlapi rajzával, 1913).

Volt egy másik érdeklődési köre is: gyakran felkereste Lifka Sándor 1905-ben emelt, kilencszáz férőhelyes sátrát a Széna-téren, amelyben „a tökéletesített elektro-bioskopját” üzemeltette, meg később, 1910-ben az átalakított Hungária Kávéházban megnyíló filmszínházat, a Lifka-mozit.

Az irodalom és a film bűvkörében élő fiatal leányt nem elégítette ki Szabadka légköre, a lehetőségek korlátozottsága – bár ekkor már az ország harmadik legnagyobb városa volt –, ő többre vágyott, ki akart törni a provincializmus szorításából, világot szeretett volna látni.

Az első kínálkozó alkalomkor elhagyta szülővárosát: 1914-ben kihajózott Amerikában élő öccséhez. Az első világháború kitörése miatt kinnrekedt, 1915-ben pedig férjhez ment, úgyhogy a hazatérésre már nem is gondolhatott. 1919-ben meghalt anyja, apja és katonaoccse, s új határokat is húztak, úgyhogy most már oka sem volt a visszatérésre.

Eleinte New Yorkban újságíróskodott, az ottani *Amerikai Magyar Népszavában* és a *Magyar Bányászújságban*, de bedolgozott a clevelandi *Szabadságba*, és az ugyancsak New York-i *Képes Világlapba*. Egy időben vezette az Amerikai Magyar Színtársulatot, színdarabot is írt.

Kezdetben irodalmi sikerei is voltak: *A vihar gyermeke* (The Child of Storm, 1918) és az *Amerika-falu* (American Village, 1919) című angol nyelvű, ön-életrajzi jellegű regényét kedvezően fogadta a kritika és az olvasóközönség. Irodalmi érvényesülésének azonban csak később lett folytatása. Egy időben még New Yorkban újságíróskodott, majd csapat-papot hagyva, Hollywoodba költözött.

Az álmok városába 1926-ban telepedett le. Először Korda Mária titkárnője lett, de amikor a némafilmek ünnevelt sztárjának a hangosfilm derékba törte pályáját, s férjétől, Korda Sándortól is elvált, elköltözött Hollywoodból, mire Fülöp Ilona egy másik magyar filmhírességhez, Kertész Mihályhoz (Michael Curtis) szegődött asszisztensnek. Közben felcsillant előtte egy igen vonzó és ígéretes lehetőség: egyik novellája, amely még a *Kacag a sátán* című könyvében jelent meg, megtetszett az USA-ban élő Fejős Pál rendezőnek. Hazahozta, és 1932-ben egy magyar–francia filmet forgatott belőle *Tavaszi zápor* címmel, Annabellával, a kor népszerű filmsillagával a főszerepben. Ez idő tájt jelent meg egyetlen verseskötete is (*Tulipános láda*, New York, 1933).

Több filmsztorit, scenáriumot nem vettek meg tőle. Megmaradt segédrendezőnek, titkárnőnek, naplóvezetőnek. „A filmiparban van technikai állásom” – írta nem sokkal a halála előtt Jozo Sokčić sajtótörténésznek.

A szinte teljesen ismeretlen Fülöp Ilona emlékét Petar Vukov ébresztette az imént említett levél, továbbá hiányos életrajzának és fényképének leközlésével, szabadkai írásainak bibliográfiájával (*Üzenet*, 1999. március–április).

KARL MIKLÓS (Muzslya, 1931. augusztus 4–Muzslya, 1991. szeptember 17.) – A bányász franciáknak a telepesei előbb elnémetesedett, majd elmagyarosodott leszármazottja. Földműves nagyszülei Muzslya megalapításakor, 1890-ben, Nagybakácsról költöztek az új telepre. A nagybakácsiak voltak egyébként a legnépesebb letelepülők (51 család) a szajániak (155) és a lőrincfalviak (73) után. Apjának már jól menő, vásárra dolgozó kézműipara volt: csizmát, papucsot, fűzős és szöges bakancsot árult „búcsús” sátrában. Mind a négy gyerekét

kitanítottatta. Karl Miklós Muzslyán és Becskereken járt iskolába, majd a szabadkai tanítóképzőben diplomált.

Pályáját Bocsáron kezdte „néptanítóként”, de két év múltán visszakérült szülőhelyére, ahol éppen akkor, 1951-ben alakult át a négyosztályos, magyar tannyelvű elemi nyolcosztályossá. A feltételek ugyan nem voltak meg, de az akarat annál nagyobb volt, ösztönzőleg hatott a hiányzó szakelődadók gyorsabb képzésére. A korszellem lendülete, a népi szolgálat igénye hajtotta továbbképzésre Karl Miklóst is: beiratkozott az újvidéki Pedagógiai Főiskolára, s két év múltán Muzslya első történelemtanáráként tért haza.

Nagy lendülettel állt munkába az iskolában és az iskolán kívül is: hat évig volt a tízezer lelket számláló muzslyai helyi közösség elnöke, azaz az előljáróság feje, a falusi bírósági tizenhárom éven át pedig, 1966-tól 1979-ig, a zrenjanini (becskereki) képviselő-testület tagja. Több éven át, elnökként és edzőként, vezette a helyi labdarúgóklubot. Közben húsz éven át a *Magyar Szó* tudósítója is volt.

Nagy bánata volt, hogy a magyar történelmet csak kevés óraszámiban taníthatta, de azért megtalálta a módját, hogy diákjainak többet nyújtson, mint amennyit a tanterv előírt. Ezzel kihívta maga ellen az „igazhitű” kollégákat, áskálódta ellene. „Bűneit” csak szaporította azzal, hogy a „liberalizmus” idején teljes erejével támogatta az ország demokratizálódásáért indított mozgalmakat. Amikor ezek a törekvések a hetvenes években kudarcot vallottak, s a dogmatikus erők újra felülkerekedtek, őt is háttérbe szorították, magyar nacionalistaként megbélyegezték. Keményen védte igazát, mire ellenlábasai perbe fogták, s a szabálysértési bíróság verbális delictum, azaz szóban elkövetett bűntett címén két hónapra ítélte, amit ő le is töltött a zrenjanini börtön 10 099 számú rabjaként.

Kiszabadulása után állás nélkül maradt (politikai alkalmatlanság címén mondtak fel neki), majd rokkantként nyugdíjazták. A meghurcoltatás elkésérintette, már-már megtörte, de mégis talált magában annyi erőt, hogy megírja Muzslya százéves történetét, amelynek anyagát harminc éven át gyűjtötte (*Dúlóutak szorgos népe*, 1990). Bár a könyv inkább a dokumentumok és a Muzslyáról szóló híradások gyűjteménye, mintsem monográfia, de azért mégis hézagpótló munka, egy kései bánásági telepese község történelmének fontos és megkerülhetetlen forrása.

Karl Miklós a *Bánáti Híradó* hasábjain éveken át nagy rendszerességgel jelentette meg írásait Muzslya népszokásairól, népletéről. Ezeket korai halála előtt kötetbe rendezte, de kiadására nem került sor: kéziratban maradt.

Hányatottságának éveiben hivatalosan nem hívták meg volt diákjainak szokásos tízévi találkozóira, de ők minden alkalomkor, szinte tüntetően, háza elé vonultak, s zeneszóval köszöntötték, ami nem kis elégtétel volt az elszegedett megaláztatásokért.

KORÁNI ELEMÉR (Szilberek, azaz Bački Brestovac, 1888. március 13–Innsbruck, Ausztria, 1957. július 25.) – Kalocsai diák volt, az ottani jezsuita intézet bennlakójaként fejezte be a középiskolát és a teológiát, majd lelkeszi pályáját futaki káplánként kezdte meg.

Tábori papként vett részt az első világháborúban: 1914 és 1917 között a 68. gyalogezred százados-főlelkésze. Minden vitézségi érem (arany, kis- és nagyezüst, bronz) és sok más kitüntetés viselője. Katonatársainak elbeszélése szerint keresztrel a kézben vezette a szuronyrohamokat, mint valami kései Kapisztrán János.

A háború után a zombori főgimnázium hittantanára lett, de egy ilyen kiszolgált csatapap, a megváltozott körülmények folytán, nem sokáig maradhatott a tanügyben. Herceg János, akinek osztályfőnöke volt, azt írta róla, hogy olykor más tanárokat helyettesített, „s amíg mi dolgozatot írtunk, addig ő fenn a katedrán kiterítette maga előtt a *Le Figaro* lepedőjét, és elmerült az olvasásban”.

1924-ben káplánként az újvidéki belvárosi plébániára került, 1925-ben kánonjogi doktorátust nyert a szegedi egyetemen, majd 1929-ben a Szent Rókus-templom plébánosa lett, s egyúttal a kisebbségi művelődési élet buzgó munkása. Elnöke a Külső Katolikus Körnek és az újvidéki magyar kórusnak, díszelnöke a Magyar Kaszinónak, választmányi tagja a Belvárosi Katolikus Körnek. Közben a *Délbácska*, később a *Reggeli Újság* külpolitikai rovatát vezette és írta, de kivette részét a lap szellemi irányításában, többen is a *Reggeli Újság* „szürke eminenciájának” tartották. Ő volt például az, aki felkínálta Szenteleky Kornélnak a lap induló irodalmi mellékletének, *A Mi Irodalmunknak* szerkesztését, majd annak munkatársa is lett. Sokfajta elfoglaltsága folytán, Herceg János szavai szerint, „az utcán kizárólag sietni látta az ember, mint magas alakját körülgeyezi a reverendája, keskeny ajkát szorosan összezárta, amitől mintha még nagyobb lett volna orra hegyén a nagy barna szemölcs”. Szenteleky „nagyon rokonszenvesnek” tartotta.

A közvetlenül a második világháború előtt megalakult JMKSZ (Jugoszláviai Magyar Közművelődési Szövetség) alelnökeként a szervezet tényleges vezetője, Krámer Gyula gyáripáros helyett, aki inkább tiszteletbeli elnökként fungált.

1941-ben kimagasló szerepet vállalt a közéletben, így a Tizes Bizottság tagja volt, amely a katonai közigazgatásnak a polgári közigazgatásra való zavartalan átállását egyengette, többek közt „nemzethűségi bizonyítványok” kiadásával is. 1942-ben, a razzia idején, az igazolóbizottságnak volt a tagja.

Bárdossy László miniszterelnök javaslata alapján „meghívott tagja” lett a magyar parlamentnek, mint a „visszatért Délvidék reprezentánsa”, illetve a hatalmon levő Magyar Élet Pártja tisztségviselőjeként. Továbbra is irányítja

a Közművelődési Szövetséget, amely időközben a DMKSZ (Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség) nevet vette fel.

1944-ben elmenekült az országból. Az új hatalom háborús bűnösnek nyilvánította, bíróság elé kívánta állítani. 1945 márciusában két OZNA-tiszt (a biztonsági szolgálat emberei) Magyarországon nyomozott utána, Cservenikov szovjet tábornok engedélyével és közreműködésével. Jelentésükben több háborús bűnös tartózkodási helyét felfedték, így Korániról azt jelentették, hogy „az esztergomi zárdában” tartózkodik.

Dr. vitéz Koráni Elemér évekig visszavonultan élt, olykor inkognitóban is, úgyhogy háború utáni éveit nehéz rekonstruálni. Magyarország után Ausztriában tűnt fel, Tirolban, egy ideig Olaszországban, a dél-tiroli Roverettóban is tartózkodott, az ottani Madonna del Monte búcsújáró templomban. Még egy újabb magyarországi egyházi kiadványban is csak halálának évszámát tüntették fel, az illetékes egyházmegye említése nélkül (*A magyar katolikus egyház 1945. január 1-től 1994. december 31. között elhunyt egyházmegyei papjai, szerzetes papjai, szerzetesei és szerzetesnői*, 1995).

MARCZIBÁNYI LŐRINC (Puhó, azaz Púchov, Szlovákia, 1753 ?–Csóka, 1786. január 8.) – A Trencsén megyében, majd a Torontálban és a Szerémségben honos Marczibányiak a XVIII. században Magyarország leggazdagabb emberei közé tartoztak, addigra már kialakult a családi domíniumok országos láncolata is. A família dél felé terjeszkedett: újabb s újabb birtokokkal gyarapodott Arad, Csanád, Csongrád, Szerém és Torontál megyében.

Okmányokkal ugyan nem igazolható, de a családi hagyomány szerint kiváltságos (nemesi) levelüket Puchói Márton szerezte 1467-ben, Mátyás király idején. Szlovák jobbágysai Márton úrként, Marci pánként tisztelték, állítólag innen ered a Marczibányi családnév. Marcsibán, Marczibán alakban is előfordul.

Az egyik utód, Marczibányi Lőrinc, Imre nevű öccsével együtt, a bánási kincstári birtokok 1782. évi bécsi árverésén több mint 80 000 forintért megvásárolta Csókat és környékét, így aztán a puchói előnév mellé odakerült a csókai is. Még ugyanabban az évben megkezdte ötszáz szegedi dohánykertész család letelepítését Csókán, Monostoron, Morotván, Egyházaskéren (Verbicán) és Feketetón (Cernabara).

A telepítést csak részben fejezte be, mert időközben fiatalon elhunyt: harminchárom éves korában. Öccse, Imre, társtulajdonosként és két csecsemő korú gyermekének gyámjaként folytatta az uradalom fejlesztését, jöllehet trencsényi alispán volt, s így inkább megyéjéhez volt kötve.

Az elég gyakori félreértések elkerülése végett le kell szögezni, hogy Csóka első földesurát II. Lőrinc néven vezetik. A családban ugyanis több azonos nevű, de különböző korban élő utód volt, akiket a genealógusok római számmal

jelölték – mint a királyokat –, az összerosódás elkerülése végett. Így a családban három-három Lőrinc, Imre és István különböztethető meg.

A mi Lőrincünk apja, a csanádi alispán volt az I. Lőrinc, a III. Lőrinc pedig öccsének, Imrének a fia, aki szintén alispán volt Nyitra megyében, meg császári kamarás is. Vele halt ki a család csókai ága 1847-ben, tetemes vagyonának java része még életében elúszott. Az örökösök 1868-ban adták el a csókai birtokot az épülőfélben levő új kastéllyal együtt, amelynek felemelését III. Lőrinc, azaz az utolsó torontáli Marczibányi kezdte meg, s az egyik későbbi tulajdonos fejezte be.

A Csókán gyökeret eresztő Marczibányi testvérpár, II. Lőrinc és III. Imre mellett megemlíthetjük még a harmadik testvért is, a legidősebbet és a legismeretebbet: Marczibányi Istvánt. Ő is alispán volt, meg udvari tanácsos, de nevét kórházak, iskolák, templomok építésével, a róla elnevezett Marczibányi-díj megalapításával örököztette meg: a magyar tudományos és irodalmi munkák jutalmazására, a nyelvtudományi pályázatok kiírására ötvenezer forintos alapítványt tett. Ennek kezdeti lépéseiről Horvát István számolt be (*A dicső Marczibányi család tudományos jutalomtétele s annak első fényes kiosztása*, Pest, 1817). Értékes ritkaság- és régiséggyűjteménye a Nemzeti Múzeumba került.

A fiatalon elhunyt II. Lőrinc alapozó munkát végzett Csókán. A nagyszabású telepítések mellett káplánságot alapított 1785-ben. Az istentiszteletet az uradalmi kastély kápolnájában tartották, mivel templom építésére csak később, 1804 és 1807 között került sor. Csóka számára kieszközölte a mezővárosi kiváltságokat is, de ennek írásos megerősítése csak halála után érkezett meg.

Marczibányi Lőrinc jogvégzett ember volt: a szempci (Senec, Szlovákia) kamarális iskolában diplomált 1774-ben. Torontálban az alispáni tisztet látta el, akárcsak testvérei és rokonai másutt, úgy tűnik, hogy ők „előfizettek” erre a hivatalra, vagy születésüknél fogva „járt” nekik.

A csókai temetőben családi kápolnát építtetett, halála után oda temették el. Ma is áll, de igen-igen elhanyagolt állapotban.

MARCZIBÁNYI MÁRTON (Csóka, 1785. november 11–Pest, 1843. április 13.) – A XVIII. században és a XIX. század első felében kilombosodó Marczibányi család erejét, gazdagságát, hatalmát jól tükrözi a rangos állami címek és hivatalok sokasága, a díszes paloták, kastélyok, továbbá az általuk emelt kórházak, templomok nagy száma, a különféle értékes régiséggyűjtemények létrehozása, a bőkezűen ellátott alapítványok létesítése. Településeket neveztek el róluk (Lőrincfalva, Imretelek, Marczibányi Dombegyháza), Pesten pedig még ma is fogalom a Marczibányi-gyűjtemény, Marczibányi-ház, Marczibányi-menhely, Marczibányi-palota, Marczibányi tér.

A fényűzően élő, bőkezűen adományozó Marczibányiak közé tartozott Márton is, a csókai II. Lőrinc fia, aki a Csanád megyei Tornyan (Turnu, Románia) és a szerémi Kamenicán (az ősi Kamancon) levő családi uradalmakat örökölte. Ő a győri királyi akadémián diplomált, Szerém megye országgyűlési követe lett, de a politikai és közigazgatási pályát másodlagosnak tekintette. Figyelmét a gazdálkodásra összpontosította, mintabirtokokat hozott létre, magas fokra emelte a hagyományos szerémségi szőlőművelést.

A kamenicai uradalmat még a XVIII. század derekán I. Lőrinc vásárolta meg, az ottani, ma is épen és rendezetten álló kastélyt pedig a család leghíresebb tagja, Marczibányi István emeltette 1793-ban.

Marczibányi Márton a XIX. század elején került Kamenicára, a megörökölt kastélyt felújította, a több mint húszhektáros parkját pedig ritka fákkal, az óceánon túli országokból hozott növényekkel telepítette be. Mesterséges tavat is létrehozott, amelyet két forrás táplált. A kiválóan rendezett parkot mitológiai alakokat ábrázoló szobrokkal népesítette be, így egy egyiptomi szfinxszel is, meg a római történelmi személyiségek magas oszlopokra emelt, öt mellszobrával, ezek közül négy még ma is áll. Sajnos a park, az újvidékiek kedvenc kirándulóhelye elhanyagolt állapotban van, értékes növényzete kpusztult, a fák is gondozatlanok, sétányai rendezetlenek.

A fönt már említett pesti Marczibányi-palotát is Marczibányi Márton építette 1830 és 1833 között. Hild József tervezte, a neves pesti építész, aki döntően hozzájárult a klasszicista városkép kialakításához is. A kétemeletes épületet is ebben a stílusban készítette. A nagyméretű és gazdag architektúrájú palota Lipótváros (V. kerület, Október 6. utca 7/a) egyik legjelentősebb épülete volt, de a folyamatos átépítések során (a XX. század elején harmadik emeletet építettek rá), kivetkőztették eredeti szépségéből. Az első emeleti helyiségek azonban még őriznek valamit egykori ékességükből. A palota első emeletén díszteremsor, kőrszalon volt faliképes boltozatokkal, továbbá Marczibányi kör alakú könyvtárszobája, amelynek kupoláját Ganümédész elrablását ábrázoló freskó díszítette.

A XIX. század derekán a Marczibányi birodalom széthullott, a palota is új gazdát kapott 1866-ban: a Magyar Földhitel Intézet vette meg. Az összeomlást sem Marczibányi Márton, sem fia, Livius nem élte meg, néhány évtizeddel korábban meghaltak. Liviusszal, akinek neve apjának klasszicista érdeklődését tükrözte, kiveszett a Marczibányi család szerémségi ága is.